

PERIFERIILE ORAȘULUI TIMIȘOAREI ÎN ANUL 1933

Vasile Rămneanțu*

Cuvinte cheie: *periferii Timișoara, 1933, situație urbanistică, socială.*
Keywords: *Peripheries, urban, social situation.*

The peripheries of Timișoara in 1933 (Abstract)

The census accomplished at the end of the year 1933 for Timișoara's outskirts proves the concern of the city authorities for the situation of the local inhabitants of these areas with the intent to enact an urban renewal scheme. The results of the census showed that the outskirts of the city underwent a broader development starting with the year 1924, a process that continued at the beginning of the fourth decade of the 20th century, especially at the peripheries from the 2nd and the 3rd districts of the city.

As for the home owners in the north periphery, the workers prevailed, in the 3rd district the craftsmen, the clerk's district being at the periphery of Timișoara's 2nd district. The city was mostly constructed of brick houses, a fact that proves the welfare of the owners, however there were also mud houses. The houses consisted primarily of one apartment and usually had a kitchen (13% were without), a room and a water closet. A significant number of the apartments lacked water closets (a number of 258, or 16%) and storerooms (a number of 680). Only a few apartments had bathrooms. Hygiene problems were mostly at the east periphery of the city. All these data underline the apartments from the outskirts lacked comfort (65% were one room apartments) and more or less had only a minimum of civilized conditions (5% were without bathroom, etc.).

Most apartments were in good shape (76%), the worst situation being in the north and the east parts of the city and the best conditions in the south part of the city. From the outskirts apartments 3% were uninhabited, mostly in the north part of the city, this being a normal situation according to the real estate market from those years. The real estate market of the outskirts' apartments was mirrored by the number of the hired apartments which rose at 24%. The results of the census underline another important aspect, namely the fact that during the economic crisis, a great enough number of houses were built on the periphery, suggesting that not all the inhabitants of the city were struck by the effects of the global economic crisis.

Most of the houses were inhabited by one single family (94%), as for the number of the persons, in quite equal percents (25%) were inhabited by two, respectively three and four persons, the most populated having twelve inhabitants. The north periphery of the city was the most densely populated. As for the area of the rooms, the most unacceptable ratios were located at the east periphery of the city.

These census data show that 33% of the married men were between 30 and 40 years old, being craftsmen, workers and clerks, the percentage being the same for the married women, who were mostly housewives (88%). The children living in the outskirts of Timișoara were mostly males.

Another aim of the census was the analysis of the situation of those who moved at the outskirts. A representative sample shows that in 65% of the cases the intention was to get a home for the family, which proves a satisfactory economic situation of those who moved. Most of the people who moved to the outskirts of the city lived in apartments composed of a room and a kitchen. At the same time, most of the reviewed families improved their financial situation after moving. At a time when the world hasn't passed the economic crisis, the number of the unemployed at the peripheries of Timișoara was significantly reduced (n=148). Most of them were homeowners and came from the north periphery of the city. The year 1933 was selected as the year in which most became unemployed. The occupational categories affected by the economic crisis were the craftsmen and the workers but some of them succeeded to find jobs. Surprising is the fact that a great deal of the homeowners that became unemployed depended on their wives' earnings. Most of the outskirts' inhabitants worked eight hours per day, but some also reported 10 hours – 10%, and twelve hours – 6%.

The health status of the population was satisfactory at the peripheries of Timișoara, the exception being the south periphery of the city. For mortality, the results of the census were approximate with tuberculosis causing most of the lethal cases.

* Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Bd. Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: vasileramneantu@yahoo.com.

It is also important to note that the peripheries of the city lacked sidewalks in front of most of the houses, and the existing ones were in a poor condition. Cleanliness of the outskirts was a serious problem, only in 1,2% of the cases interceding the Municipal Sanitation Service. The worst situation was in the north part of the city.

The private property of those who lived at the peripheries consisted of gardens, yards and arable lands. Agricultural products from the gardens completed the necessities of the owners, just a small part being turned to profit on the markets of the city (3% of the cases). The presence of land cultivation and breeding makes us assess that the situation of the inhabitants was somewhere between town and village.

The census also recorded the desires of the inhabitants from the peripheries. They wanted the establishment of a drainage system, better quality drinking water close at hand, cobblestone roads and sidewalks, lighting, the intercession of Municipal Sanitation Service, etc. As for the food supply of strict necessity, few families were deprived of the possibility of getting milk, sugar, bread, however the quantity of meat being quite small. The inhabitants of the peripheries spent little on electricity and travelled little by tram, and. Those who inhabited the outskirts reported that they felt the distances they traveled to reach the church, the doctor, the place of work, the tram station or the public bath, were, in general, normal.

Conform unor studii mai recente, la sfârșitul anului 1734 cartierele Mehala și Maierile încă nu existau, pentru apariția acestora edificatoare fiind planurile care înfățișau situația din anii 1744–1750. Potrivit acestora, au fost indicate și denumite ca atare, pentru prima oară în istorie, noile cartiere aprobate în 1744: Fabric, Suburbia Germană, denumită și Noile Maiere Germane (Iosefinul de astăzi), Suburbia Rasciană, numită de rascieni Mihala¹.

În același timp pe planul din anul 1746, pe care sunt clar indicate Suburbia Germană și Suburbia Rasciană (Mehala actuală), în zona viitorului cartier Maierile Vechi (Elisabetin), apar doar câteva construcții răzlețe, cartierul de locuit apărând abia începând cu anul 1750².

În ceea ce privește evoluția acestor noi cartiere, la Dieta de la Poszon din anul 1796 delegația orașului Timișoara a ridicat, fără succes, problema încadrării zonei Mehala în spațiul urban al orașului, cerere formulată și la Dieta anterioară din 1790 (când a fost condiționată de achitarea sumei de 100.482 florini, pe care orașul nu o deținea)³. Abia la 1 ianuarie 1910 Mehala-Principele Mihai, care forma o comună administrativă separată, s-a alipit la municipiul Timișoara⁴.

Cartierul Fabric nu a mai cunoscut după 1890 ritmul alert de construcții din perioada anterioară, în timp ce cartierul Iosefin a înregistrat cea mai semnificativă dezvoltare în urma intrării în exploatare a unor unități de transport și economice precum Gara, Atelierele C.F.R., Portul, Moara Mare, Fabrica de Pălării etc. Dacă zona veche

a Iosefinului a înregistrat schimbări minore, în schimb perimetrul construit s-a extins spre Cetate.

Cartierul Elisabetin, care poartă această denumire începând din 26 mai 1896, a cunoscut o dezvoltare rapidă, extensivă, în doar trei decenii dublându-și teritoriul integrat în spațiul construit și devenind zona rezidențială preferată de o parte a populației timișorene de condiție materială medie.

Cartierul Mehala și-a păstrat în mare parte caracterul rural, deși majoritatea locuitorilor săi nu aveau ocupații agricole. Mehala s-a dezvoltat intens după anul 1890, fapt demonstrat prin construirea unui mare număr de case cu grădini și curți, deși majoritatea erau modeste având numai parter și nedispunând de anexele specifice civilizației urbane. Cartierul s-a extins mai ales spre vest și nord, partea din est rămânând spațiu de instrucție pentru unitățile militare, iar cea din sud fiind acoperită de întinsa mlaștină Balta Verde. După anul 1900, prin extinderea suprafeței construite, au luat naștere coloniile muncitorești Blașcovici și Ronaș, devenite mai târziu cartiere distincte ale orașului⁵.

Cartierul Fabric a cunoscut o nouă perioadă de dezvoltare după primul război mondial, în urma finalizării lucrărilor de hidroameliorații. Se înregistrează o extindere a sa spre zonele periferice prin construirea unui mare număr de case particulare care dispuneau de grădini și curți. Totodată în partea centrală a acestuia au fost înălțate construcții pe terenurile virane.

Cartierul Iosefin s-a extins masiv spre sud-vest, până la Freidorf, pe care l-a încorporat deplin în vatra urbană. În restul zonei, pe terenurile virane, s-au ridicat o serie de clădiri masive, având ca destinație locuințe pentru populație, iar la parter magazine.

Elisabetinul și-a dezvoltat profilul de cartier rezidențial extinzându-se și periferic spre sud-est și sud-vest, până la Cimitirul din Calea Șagului,

¹ Mihai Opreș, *Timișoara. Monografie Urbanistică*, Timișoara (2007), 54.

² *Ibidem*, 56.

³ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Timișoara (2002), 73.

⁴ Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică*, vol. I, Timișoara (1943), 101.

⁵ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *op. cit.*, 195–197.

contopindu-se cu Iosefinul și apoi cu Fabricul prin cvartelurile de case particulare ridicate în zona Abatorului. Extinderea suprafețelor construite între Iosefin și Elisabetin va duce cu timpul la încorporarea suburbiei Fratelia la Timișoara.

Mehala și-a păstrat aceeași structură semiurbană și după primul război mondial, extinzându-se spre vest și spre nord.

În privința dinamicii construcțiilor de locuințe, Fabricul și Iosefinul au înregistrat o creștere mai restrânsă, în schimb interesul oamenilor s-a îndreptat spre cartierele Elisabetin și Mehala datorită prețurilor mai reduse a loturilor de case și al locuințelor⁶.

În intenția de a urmări dezvoltarea fenomenelor urbanistice sociale și de a obține în acest mod cifrele reale care ar putea să servească drept directive pentru întocmirea unui nou plan de sistematizare al orașului, Serviciul Tehnic Comunal a întreprins, în continuarea recensământului din anul 1932, un nou recensământ cu caracter pur urbanistico-social, vizând situația periferiilor orașului.

Acesta a început în ziua de 7 noiembrie 1933, fiind realizat de către intelectualii șomeri din oraș, Primăria oferindu-le astfel posibilitatea de a presta o activitate lucrativă.

În vederea realizării în bune condiții a recensământului (Harta 1), periferiile orașului au fost împărțite în șase sectoare astfel: *sectorul 1*, în cuprinsul Circumscripției a V-a și delimitat de linia C.F.R. spre Jimbolia, strada Rosetti, linia C.F.R. spre Arad, strada Timocului, strada Alexandrescu, Aleea Viilor, strada Bucovinei, Calea Torontalului, strada Miresei, Calea Aradului, *sectorul numărul 2*, în cuprinsul Circumscripției a II-a și delimitat de Calea Aradului, Strada Mormântelor, Aleea Jandarmilor, strada Demetriad, strada Spitalul Nou și linia C.F.R. spre Orșova, *sectorul numărul 3*, în cuprinsul Circumscripției a II-a și delimitat de linia C.F.R. spre Orșova, strada Spitalul Nou, Calea Dorobanților, Splaiul Mircea cel Mare, strada Verde, Calea Moșniței, *sectorul numărul 4*, în cuprinsul Circumscripției a IV-a și delimitat de canalul Bega, Bulevardul Clemenceau, Calea Șagului, *sectorul numărul 5*, în cuprinsul Circumscripției a III-a, delimitat de Calea Șagului, Bulevardul Regent Buzdugan, limita între Circumscripțiile II și III, *sectorul numărul 6*, situat în cuprinsul Circumscripției a II-a și delimitat de limita dintre Circumscripțiile II și III, strada Diaconu Coresi, strada Bătanea, strada Torac, Calea Moșniței.

Rezultatele recensământului privitoare la situația locuințelor de la periferiile Timișoarei arătau că

în total existau 1334 de case, din care în sectorul 1 – 222, în sectorul 2 – 453, în sectorul 3 – 236, în sectorul 4 – 87, în sectorul 5 – 334 și în sectorul 6 – 27.

După Primul Război Mondial, periferiile au cunoscut o dezvoltare mai pronunțată începând cu anul 1924, procesul continuând la începutul deceniului al patrulea al secolului XX, mai cu seamă în sectoarele 3 și 5, adică la periferiile circumscripțiilor II și III.

În sectorul 2 (Circumscripția a II a) existau cele mai multe case vechi, care au fost construite înainte de anul 1900, construcția caselor stagnând în perioada primului război mondial la nivelul tuturor zonelor periferice ale orașului.

Punctul culminant al construcțiilor a fost înregistrat în Circumscripția a V-a în anul 1927, în Circumscripția a II-a în 1928 (partea sectorului numărul doi) și respectiv în anul 1933 pentru partea sectorului numărul trei. Trebuie menționat de asemenea că la periferiile Timișoarei existau 50 de clădiri publice și o fabrică.

În ceea ce privește ocupația proprietarilor de case, 313 dintre aceștia erau lucrători, 372 erau meseriași, 114 agricultori, 126 casnici, 277 erau funcționari, 48 comercianți, iar 33 erau particulari. Așadar la periferiile de nord muncitorii erau cei mai numeroși proprietari de case, alături de meseriași care predominau și în Circumscripția a III-a. Cartierul funcționăresc era plasat la periferia Circumscripției a II-a, respectiv sectorul numărul doi.

În privința materialului de construcție, 855 de case erau construite din cărămidă, 381 din pământ și 98 din lemn, iar după numărul de locuințe, deosebit 1184 de case cu o locuință, 96 cu două, 29 cu trei, 13 cu 4, 12 cu 5.

În funcție de încăperi, existau 1331 de locuințe cu o bucătărie iar cu două bucătării 36 de locuințe. Totodată, 1030 de locuințe aveau o cameră, 384 două camere, 117 erau cu trei camere, 13 cu patru camere, cinci cu cinci camere, patru cu șase camere. În același timp, 885 de locuințe beneficiau de o cămară, 10 locuințe de două cămări, 250 de locuințe aveau un antreu, iar 78 de locuințe o verandă.

Datele recensământului se referă la un aspect deosebit de important din punct de vedere igienico-sanitar, dar și al civilizației: 1094 de locuințe aveau un closet propriu, 213 beneficiau de un closet comun, existând 258 de locuințe fără closet.

Mai existau 184 de locuințe care aveau un grajd, 521 de locuințe cu un depozit de lemne, 142

⁶ *Ibidem*, 209–211.

⁷ Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, *fond Primăria municipiului Timișoara*, d. 4/1930, f. 75.

de locuințe cu o cocină, 132 de locuințe cu pivniță, 15 locuințe cu o cotarcă (hambar)⁸, 40 de locuințe cu un șopron, în vreme ce 79 de locuințe beneficiau de o spălătorie, 43 aveau o prăvălie, 59 aveau o cameră de baie, 39 de locuințe aveau o cameră pentru servitori.

Datele recensământului ne arată astfel că 13% dintre locuințe erau fără bucatărie, cea mai mare parte a acestora situându-se în estul orașului, unde se observau cele mai mari probleme igienice. Totodată 680 de locuințe erau fără o cameră de alimente (doar 895 aveau o cameră de alimente) și aici predominând partea estică a Timișoarei, fără closet înregistrându-se 258 de locuințe, adică 16% dintre ele. În această privință în partea de nord existau 121 de locuințe fără closet, totalul locuințelor fiind de 808, iar 93 erau în est, totalul locuințelor fiind de 280.

În concluzie din totalul locuințelor, 65% aveau – în afară de bucatărie – o singură încăpere locuibilă, 24% aveau două camere, iar 7% trei camere. Un closet propriu aveau 70% din totalul locuințelor, iar 14% beneficiau de closet comun, în timp ce cu spălătorie erau înzestrate 5% dintre locuințe și cu cameră de baie 3%.

În privința stării locuințelor situate la periferiile orașului, 76% din totalul acestora erau în stare bună, 4% sufereau de umezeală, 15% erau în stare mediocră, 2% erau întunecoase, 3% erau în stare rea. Cele mai rele locuințe se situau în periferiile nordice și estice ale orașului, cele mai bune fiind întâlnite în partea de sud.

Pe de altă parte 3% din totalul locuințelor erau nelocuite, situație considerată a fi normală de către autoritățile orașului și care era în concordanță cu evoluția pieței imobiliare din acel moment. Majoritatea dintre acestea se aflau în nordul orașului.

În ceea ce privește „mișcarea construcțiilor”, în părțile nordice ale orașului se părea că anul 1932 a constituit vârful, dezvoltarea continuând în perioada care a urmat ca și în partea de est a periferiei orașului. Acest lucru era dovedit prin faptul că 11% din totalul caselor au fost clădite în 1932, iar 13% în 1933. Din acest număr la periferia de nord 9% dintre case s-au clădit în 1932, 5% în 1933, la periferia de est 18% în 1932, 28% în 1933, la periferia de sud 12% în 1932, 17% în 1933.

În privința raportului dintre familie și locuințe, în medie revenea la o familie 0,94 locuințe, iar situația cea mai favorabilă în această privință era găsită în estul orașului, de 0,99, cea mai defavorabilă fiind întâlnită în sectorul numărul patru (sud), unde revenea la o familie 0,82 locuințe.

⁸ *Ibidem*, f. 76.

Numărul locuitorilor care revenea la o locuință era în medie de 3.51 de locuitori, cea minimă fiind de 3.35 pentru sectorul numărul patru, iar cea maximă de 4.15 pentru sectorul unu din nordul orașului.

Studiul rezultat în urma recensământului subliniază că piața locuințelor de la periferiile orașului era oglindită cel mai frapant prin numărul locuințelor închiriate, care la periferiile orașului era de 24% din totalul lor, în nord 32%, în est 9%, în sud 20%⁹.

Analizându-se compunerea locuințelor după numărul familiilor care locuiau în acestea, reieșea faptul că existau și locuințe locuite de 2, 3, 4 și 5 familii, mai cu seamă în partea estică a periferiei de nord, parțial și în cea vestică. În acest sens, 94% din totalul locuințelor locuite erau ocupate de o singură familie, 5% de două familii, restul de 3, 4 și 5 familii. Cele mai multe locuințe /25%/ erau locuite de două persoane, aproape același procent de 3 și 4 persoane, locuințele cele mai populate având 12 locuitori. Nordul orașului constituia periferia cea mai des populată.

Era subliniat și faptul potrivit căruia 148 de familii, din totalul de 1617, locuiau câte două într-o singură locuință, 15 familii câte trei, 4 familii câte 4, 5 familii câte 5 în sectorul doi.

Calculându-se suprafețele încăperilor locuibile (bucătărie+camere de locuit) s-a ajuns la o suprafață medie locuită de o familie de 30.85 m.p./86.43 m.c. cubaj de aer, iar pe urmă, la suprafața medie locuită de un locuitor de 8.78 m.p./24.52 m.c. cubaj de aer. Cele mai favorabile raporturi în acest sens au fost găsite în sectoarele doi, cinci, șase, iar cele mai defavorabile în estul orașului (de 20.72 m. p. pro familie și de 5.66 m. p. pro locuitor).

Recensământul populației care locuia la periferiile orașului Timișoara arăta „că vârsta capilor de familie cea mai prielnică” era între 30–40 de ani, ocupând 33% din numărul total al soților. Existau 48 de capi de familie cu vârsta de peste 70 de ani, iar sub 30 de ani 167, din totalul de 1457. Totodată 160 de familii nu aveau tată.

În privința ocupației, în nordul orașului cea mai mare parte erau meseriași, lucrători și funcționari, în est lucrători, iar în sud lucrători și meseriași. În acest sens 278 de capi de familie erau funcționari, 129 fiind în sectorul doi, 129 agricultori/ 81 în sectorul unu, 41 comercianți/19 în sectorul cinci, 31 particulari.

În privința soțiilor „cea mai prielnică vârstă” era situată tot între 30–40 de ani, (33%) ca și la capii familiilor. Existau 37 de soții peste 70 de ani,

⁹ *Ibidem*, f. 77.

din totalul de 1547, iar sub 20 de ani, 29 de soții. De asemenea 70 de familii nu aveau mamă. În privința ocupațiilor, 88% erau casnice, 10% fiind lucrătoare.

La periferiile Timișoarei creșteau 2212 de copii, din care 1123 de băieți și 1089 de fete. Vârsta cea mai frecventă la copii era cea până la 20 de ani, fiind 239 de băieți și 197 de fete cuprinși în vârste de până la cinci ani. În total existau 930 de școlari. Totalul locuitorilor de la periferiile orașului era de 5681 din care 5085 erau ocupați cu meșteșuguri sau cu școala, 215 erau particulari, 1735 aveau ocupație casnică (cifrele însumate ale acestei statistici nu corespund cu totalul dat de document).

Pentru cercetarea stării socio-materiale a locuitorilor înainte și după instalarea în locuința din acel moment au fost examinate 1452 de cazuri, cele mai multe mutări efectuându-se începând din anul 1927 „și se pare că împrejurările sociale și materiale din acel moment silesc locuitorii periferiilor de a schimba căminul lor cu un altul corespunzător în mod și mai intensiv”. Această tendință se vedea în toate sectoarele într-o măsură aproape egală¹⁰.

Motivul mutărilor a fost în cea mai mare parte dobândirea unui cămin familiar propriu (în 65% din totalul cazurilor), ceea ce dovedește o situație economică satisfăcătoare, nevoia de a locui mai ieftin (13%), colonizarea (10%), restul datorită apropierii de locul de muncă (4%), din nevoia unei locuințe mai mari, din cauza mizeriei, etc.

Prin zidirea caselor și cumpărarea imobilelor s-a dezvoltat în mod frapant sectorul doi din nordul orașului.

Din cele 1452 de familii cercetate în privința cauzei mutărilor, cele mai multe veneau din Circumscripția a II-a (38%), 66 de familii din Circumscripția I-a, 195 de familii din județul Timiș-Torontal, iar 50 de familii din alte județe și din străinătate.

Cea mai mare parte a locuitorilor care s-au mutat în periferiile orașului locuiau în locuințe compuse dintr-o cameră și bucatărie (54%), patru familii în locuințe mari cu mai mult de patru camere, o familie în locuință-vagon, 318 într-o singură cameră, 41 într-o bucatărie.

Autoritățile municipale au avut și intenția de a vedea numărul de paturi de care dispuneau cei mutați la periferiile orașului, înainte și după schimbarea domiciliului, ținându-se cont de numărul membrilor de familie.

Au fost recensate în acest sens 1145 de familii, cu un total de 4025 de persoane. Astfel 30% din totalul familiilor erau compuse din două persoane,

23% din trei persoane, 20% din patru persoane, 11% din cinci persoane, 6% din șase persoane, șapte familii din 9 persoane, trei din 11 persoane, una din 13 persoane. În privința numărului de paturi, au fost înregistrate rapoarte favorabile la familiile compuse dintr-un număr mic de persoane și foarte defavorabile la cele cu un număr mare de persoane. Astfel numărul paturilor a crescut la familiile mici după mutare, scăzând în schimb la cele cu un număr mare de membri. De exemplu, pentru familii cu două persoane reveneau pentru 684 de locuitori, 630 de paturi, pentru familii cu patru persoane reveneau pentru 819 locuitori, 639 de paturi, pentru familii cu cinci persoane reveneau pentru 916 locuitori, 672 de paturi, pentru familii cu șase persoane reveneau pentru 438 de locuitori, 248 de paturi, pentru familii cu opt persoane reveneau pentru 120 de locuitori, 72 de paturi, pentru familii cu nouă persoane reveneau pentru 63 de locuitori, 31 de paturi, pentru familii cu 13 persoane reveneau pentru 13 locuitori, cinci paturi.

Cea mai mare parte a familiilor și-au ameliorat situația materială în urma mutării, 12% nu au fost mulțumiți nici înainte nici după mutare, iar 8% erau mulțumiți cu starea de dinaintea mutării.

Situația șomajului în rândul locuitorilor de la periferiile orașului era satisfăcătoare, potrivit autorităților municipale. Astfel 70 de familii care s-au aflat în șomaj și-au redobândit un mijloc de trai, în special meseriași și lucrătorii găsind, de la un timp, posibilități de a munci. Au fost înregistrați în momentul înfăptuirii recensământului 148 de șomeri, cei mai mulți fiind capi de familie, dar și copii¹¹, soții sau conlocuitori. În nordul orașului erau întâlniți cei mai mulți șomeri (75% din totalul șomerilor). 33% din cazurile de șomaj erau din anul 1933, 26% din 1932, 20% din 1931, 8% din 1930, 3% din 1929, 6% din 1928, 3% de mai mult timp. Din numărul total de 148 de șomeri, 111 locuiau în periferia de nord, 6 în cea de est, 31 în sudul orașului.

Cea mai mare parte a celor aflați în șomaj proveneau din rândul meseriașilor – circa 47%, urmași fiind de lucrători – 38%, funcționari – 12%, comercianții – 3%.

În privința modului de întreținere al acestor familii, din cele 148 de cazuri, 25% trăiau din câștigul soției, 24% din câștiguri ocazionale, 14% din câștigurile obținute de către copii, 9% din cel realizat de către capul familiei, 8% din cel al conlocuitorilor, restul din agricultură, chiria casei, credit, economii realizate, ajutoare publice.

¹⁰ *Ibidem*, f. 78.

¹¹ *Ibidem*, f. 79.

În ceea ce privea pregătirea școlară a șomerilor, 8% erau fără știință de carte, 80% aveau școala primară, restul având școli inferioare de meserii, de comerț, de agricultură, 1% având școli secundare.

În privința duratei orelor de muncă a locuitorilor de la periferii, predomina munca de opt ore pe zi (49%), de 7 ore (14%), de 6 ore (3%), de 5 ore (2%), de 4 ore (2%), de două ore pe zi în 0,15% din cazuri, de 9 ore (9%), de 10 ore (10%), de 12 ore (6%), de mai multe ore pe zi în 0,85% din situații.

Starea sanitară a celor 1617 familii care trăiau la periferiile Timișoarei era în genereal satisfăcătoare, numărul acelor familii a căror stare sanitară era defavorabilă înainte și după mutare în nordul orașului era de 1,6% din totalul familiilor, în est de 1,1%, în sud de 5,3%, în medie fiind de 2,7%. Starea favorabilă înainte și după mutare în locuința din acel moment era de 64,5% în nord, în est de 83,3%, în sud de 85,5%, în medie fiind de 74,5% din totalul familiilor.

Starea defavorabilă înainte și favorabilă după mutarea în noile locuințe era de 32,1% în nord, în est de 7,6%, în sud de 6,1%, deci în medie de 19,4% din totalul familiilor. Starea favorabilă în trecut și defavorabilă în acel moment era în nord de 1,8%, în est de 7,9%, în sud de 3%, în medie fiind de 3,2% din totalul familiilor. În concluzie, starea sanitară satisfăcătoare în momentul efectuării recensământului predomina în medie cu 93,9%, ea s-a îmbunătățit în 19,4% din cazuri, s-a înrăutățit în 3,2% din cazuri și a rămas staționară în 2,7% din cazuri¹².

Totodată rezulta că starea sanitară defavorabilă a rămas staționară în mod deosebit în sudul orașului (5,3%), iar în privința îmbunătățirii ei progresul cel mai însemnat a fost înregistrat în nord (32,1%), iar cel mai mic în sud de 6,1%. Starea sanitară s-a înrăutățit după mutarea în locuința din acel moment cel mai pronunțat în estul orașului (7,9%), iar cel mai puțin în nord (1,8% din totalul familiilor).

Recensământul cauzelor deceselor s-a putut realiza numai cu aproximație, pentru ultimii 15–20 de ani, și s-a constatat un procent foarte însemnat al deceselor datorate tuberculozei (23% din totalul cazurilor mortale, 284 cazuri anunțate), 13% din cauze necunoscute, 9% boli infantile, 7% dizenterie, 7% slăbiciune de bătrânețe, 5% boli de stomac etc.

În altă ordine de idei, periferiile orașului erau lipsite aproape integral de trotuare în fața caselor. A fost numerotat în total un procent de 79% de case fără trotuare, 78% în nord, 79% în est și în

sud. Pe de altă parte starea trotuarelor existente era foarte proastă, numai 9% din totalul caselor având un trotuar bun, realizat din cărămidă, piatră, zgură sau nisip.

Salubritatea „este peste tot pasivă”, curățirea trotuarelor, îndepărtarea gunoaielor casnice și a celor publice efectuându-se de către proprietar, în regie proprie. Numai în 1,2% din cazuri intervenea Serviciul Salubrității Comunale și anume doar în nordul și estul orașului.

În privința locului unde se depozitau cantitățile considerabile de gunoi menajer și public, acest lucru reflecta caracterul ocupației locuitorilor, care în afară de activitatea propriu-zisă, se mai ocupau și de grădinărit. Astfel în 74% din totalul caselor, gunoaiile erau întrebuințate în grădina proprie, în 16% erau aruncate într-o groapă-depozit din apropierea casei, în 5% din situații gunoiul era transportat la câmp, în 1% era păstrat în curte, iar în 1,6% din cazuri era aruncat în stradă. Situația cea mai dezastruoasă era întâlnită în periferia din nordul orașului.

Proprietatea particulară era formată din grădini, curți și terenuri arabile. În total la periferii existau 1044 grădini, 1307 curți și 167 de proprietăți agricole pentru totalul de 1334 de case particulare. Suprafața totală a grădinilor era de 316.210 st.p., iar cea medie de 303 st.p., întinderea cea mai mare fiind întâlnită în sectorul doi (în nordul orașului), iar cea mai mică în sud (sectorul cinci). Produsele obținute în grădini îmbunătățeau standardul vieții proprietarului¹³.

Astfel în 84% din cazuri recolta era satisfăcătoare pentru întreținerea suplimentară a familiei, în 14% ea nu ajungea, în 3% produsele obținute alimentau comerțul, iar în 2% recolta obținută se cifra la nivel minim.

Curțile caselor aveau în general suprafețele cu mult mai mici ca grădinile, suprafața totală a lor fiind de 104,061 st.p., cea medie fiind de 79 st.p., curțile cele mai mari aflându-se în sectorul doi (nord), iar cele mai mici în sectorul cinci (sud).

Numărul curților situate în fața casei era de 498 și, potrivit autorităților Primăriei, trebuiau schimbate în grădini.

Animalele și păsările crescute în curțile caselor erau: oi (53), porci (704), vaci (371), cai (224), capre (41), porumbei (527), găini (11.691), rațe (737), găște (980), stupi (6 familii).

Din totalul familiilor, două familii creșteau la curte oi, porci 235 de familii, vaci 248 de familii, cai 130 de familii, capre 24 de familii, porumbei 26 de familii, găini 940 de familii, rațe 138 de familii, găște 192 de familii, stupi 2 familii.

¹² *Ibidem*, f. 80.

¹³ *Ibidem*, f. 81.

În privința pământului arabil, pământ propriu aveau 143 de familii, în arendă 12 familii, iar propriu și în arendă 13 familii.

În total erau cultivate 1006 de jugăre, din care cu porumb 45%, 39% cu grâu, etc.

Recenzorii au înregistrat și dorințele locuitorilor de la periferiile Timișoarei. Majoritatea acestora se refereau la înființarea canalizării, procurarea de apă potabilă mai bună și mai la îndemână, executarea șoselelor împietruite și a trotuarelor, intervenția Serviciului Salubrității Comunale, înfăptuirea iluminatului electric, majorarea veniturilor, procurarea unui loc de muncă.

Pe de altă parte, 4% din totalul familiilor erau lipsite de posibilitatea de a-și procura lapte, 8% carne, 5% zahăr. În același timp, 42% din totalul familiilor consumau un litru de lapte pe zi, 32% două kilograme de pâine pe zi, 30% două kilograme de carne pe săptămână, 38% un kilogram de zahăr pe săptămână, 29% 4 kilograme de petrol pe lună, 4% 4 kilowați oră pe lună, 19% 6 metri cubi lemne de foc pe an, 5% făceau două drumuri cu trenul pe an¹⁴, 4% făceau două drumuri cu tramvaiul pe lună.

În total se consumau la periferiile orașului 2322 de litri de lapte pe zi (1,4 litri/zi/familie), 3203 kilograme pâine pe zi (1.9 kg./zi/familie), 2844 kilograme de carne pe săptămână (1.8 kg./săptămână/familie), 1478 de kilograme de zahăr pe săptămână (0,9 kg./săptămână/familie), 5811 kilograme de petrol pe lună (3.6 kg./lună/familie), 1832 kilowați oră curent electric (1.1 kwo/lună/familie), 13867 metri cubi de lemne de foc pe an (8.5 m.c./an/familie), se efectuau 1925 de drumuri cu trenul pe an (1.2 drumuri/an/ familie), 10363 de drumuri cu tramvaiul pe lună (6.4 drumuri / lună/familie).

La un locuitor reveneau 0.4 litri de lapte pe zi, 0,6 kilograme de pâine pe zi, 0.5 kilograme de carne pe săptămână, 0,26 kilograme de zahăr pe săptămână, 1 kilogram de petrol pe lună, 0.3 kilowați oră pe lună, 2,5 metri cubi de lemne de foc pe an, 0,3 drumuri cu trenul pe an, două drumuri cu tramvaiul pe lună¹⁵.

În cadrul recensământului efectuat au fost cercetate și distanțele, în minute, de la domiciliu până la baia publică, biserică, școală, medic, locul de muncă și stațiile de tramvaie. Au fost redată cifrele care reprezintă numărul cel mai mare al locuitorilor care au de parcurs aceiași distanță până la locul respectiv. Astfel 25% din totalul familiilor aveau de parcurs 60 de minute până la o baie publică, 24% au 30 de minute până la biserică, 20% aveau

de parcurs 30 de minute până la școală, 20% aveau de mers 30 de minute până la medicul cel mai apropiat, 21,8% munceau acasă, 18% se deplasau în 30 de minute până la locul de muncă, 35% parcurgeau în 15 minute distanța până la stația de tramvai. În 42% din totalul cazurilor, cei recenzați se deplasau pe jos la locul de muncă, în 3% cu bicicleta, în 1% cu trăsura sau căruța, în 3% cu tramvaiul¹⁶.

Recensământul periferiilor Timișoarei efectuat la sfârșitul anului 1933 dovedește preocuparea factorilor decizionali ai orașului de a cunoaște amănunțit situația locuitorilor aflați la marginea așezării bănațene, avându-se în vedere și întocmirea unui nou plan de sistematizare al orașului.

Din datele recensământului reiese faptul potrivit căruia periferiile orașului au cunoscut o dezvoltare mai pronunțată începând cu anul 1924, proces care a continuat la începutul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, mai cu seamă în periferiile din Circumscripțiile II și III ale orașului.

În privința ocupațiilor proprietarilor de case, în periferia de nord muncitorii erau cei mai numeroși proprietari, alături de meseriași, care predominau și în Circumscripția a III-a, cartierul funcționăresc fiind întâlnit la periferia Circumscripției a II-a a Timișoarei.

Majoritatea caselor erau din cărămidă, fapt ce dovedește un anumit grad de bunăstare al proprietarilor acestora, fiind urmate de cele din pământ. În funcție de numărul de locuințe, cele mai multe case erau cu o locuință, în timp ce majoritatea locuințelor aveau o bucătărie (13% erau fără bucătărie), o cameră și un closet, realitate ce evidențiază situația materială modestă și medie a locuitorilor de la periferiile Timișoarei. Existau și un număr însemnat de locuințe fără closet (258, adică 16%), precum și un număr mare de locuințe fără o cameră de alimente (680). De asemenea foarte puține aveau o cameră de baie sau spălătorie. Cele mai multe probleme de igienă erau întâlnite la periferia de est a municipiului. Toate aceste date subliniază și lipsa de confort a locuințelor aflate la marginea Timișoarei (65% din locuințe aveau o singură cameră de locuit), precum și inexistența, pentru un procent mai mare sau mai mic din numărul locuințelor, a unor condiții minime de civilizație (5 % erau fără spălătorie etc.).

Majoritatea locuințelor se aflau în stare bună (76%), situația cea mai rea fiind întâlnită în periferiile din nord și din est, iar cea mai bună în sud.

Din totalul locuințelor situate la periferii, 3% erau nelocuie, situație normală, în concordanță

¹⁴ *Ibidem*, f. 82.

¹⁵ *Ibidem*, f. 83.

¹⁶ *Ibidem*, f. 82.

cu evoluția pieței imobiliare din acei ani, majoritatea fiind la periferia din nord. De asemenea piața locuințelor de la periferiile orașului era oglindită cel mai „frapant” prin numărul locuințelor închiriate, care se ridica la procentajul de 24% din totalul acestora.

Rezultatele recensământului ne evidențiază un alt aspect deosebit de important și anume faptul că în timpul crizei economice la periferiile orașului s-a construit un număr destul de mare de case, ceea ce demonstrează că nu toți locuitorii orașului au fost atinși grav de efectele crizei economice mondiale.

Majoritatea locuințelor erau ocupate de către o singură familie (94%), iar în ceea ce privește numărul persoanelor, în procente aproape egale (25%) locuințele erau ocupate de două, respectiv 3 și 4 persoane, cele mai populate având 12 locuitori. Periferia de nord a orașului era cea mai dens populată.

În privința suprafețelor încăperilor locuibile cele mai defavorabile raporturi erau întâlnite la marginea de est a orașului.

Datele recensământului evidențiază că 33% dintre bărbații căsătoriți aveau vârsta cuprinsă între 30 și 40 de ani, fiind de profesie meseriași, lucrători și funcționari, aceiași procent înregistrându-se și la femeile căsătorite, care însă în majoritatea cazurilor erau casnice (88%). Majoritatea copiilor care trăiau la periferiile Timișoarei erau de sex masculin.

Un alt obiectiv al recensământului l-a constituit analiza situației celor care s-au mutat în decursul anilor la periferiile municipiului. Datele culese pe un eșantion reprezentativ arată că în 65% din cazuri s-a urmărit dobândirea unui cămin familiar propriu, ceea ce dovedește o situație economică satisfăcătoare a celor care s-au mutat. Cei mai mulți dintre cei care s-au stabilit la periferiile orașului locuiau în locuințe compuse dintr-o cameră și bucătărie.

Totodată cea mai mare parte a familiilor recensate și-au ameliorat situația materială în urma mutării.

Într-o perioadă când lumea nu a ieșit din criza economică, numărul șomerilor existenți la periferiile Timișoarei era destul de mic (148). Dintre aceștia cei mai mulți erau capi de familie, proveneau din periferia nordică a orașului, anul 1933 constituind un vârf în ceea ce privește creșterea numărului celor rămași fără de lucru. Categoriile profesionale cele mai afectate de criza economică au fost meseriașii și lucrătorii, dar o parte dintre aceștia au reușit să-și găsească de lucru, fapt ce dovedește că lucrurile începeau să se îndrepte din punct de vedere economic în Timișoara. Frapează însă faptul că în cele mai multe cazuri capii de familie deveniți șomeri se întrețineau din câștigul soțiilor.

Majoritatea locuitorilor de la periferii activau opt ore pe zi la locurile de muncă pe care le aveau, existând însă și cazuri când ziua de muncă era mai mare (de 10 ore–10%, de 12 ore–6%).

Starea sanitară a populației de la periferiile Timișoarei era în general satisfăcătoare, cu precizarea că în periferia de sud lucrurile nu stăteau tocmai bine, progresele cele mai semnificative în această privință fiind înregistrate la periferia de nord. În ceea ce privește mortalitatea, recensământul s-a putut efectua doar cu aproximație, tuberculoza provocând cele mai multe decese.

Într-o altă ordine de idei, periferiile orașului erau lipsite aproape integral de trotuare în fața caselor, iar cele existente se aflau în stare proastă. Probleme extrem de grave existau și în privința curățeniei periferiilor, doar în 1,2% din cazuri intervenind Serviciul Salubrității Comunale, situația cea mai dezastruoasă fiind întâlnită în nord.

Proprietatea particulară a celor care locuiau la periferiile Timișoarei era formată din grădini, curți și terenuri arabile. În general, produsele agricole obținute din grădini completau necesitățile proprietarilor, prea puține dintre acestea fiind valorificate pe piețele orașului (în 3% din cazuri). Cultivarea pământului, creșterea animalelor de către locuitorii de la periferiile Timișoarei ne determină să apreciem că acestea se situau între sat și oraș.

Recensământul a înregistrat și doleanțele populației de la periferii, care solicita înființarea canalizării, procurarea de apă potabilă de mai bună calitate și aflată mai la îndemână, executarea șoselelor împietruite și a trotuarelor, realizarea iluminatului, intervenția Serviciului Salubrității Comunale etc.

În privința aprovizionării cu alimentele de strictă necesitate, puține familii erau lipsite de posibilitatea de a-și procura lapte, carne sau zahăr. Statisticile arată că se consuma în cantități normale produse ca lapte, zahăr, pâine, cantitatea de carne fiind însă relativ mică. Totodată locuitorii periferiilor efectuau foarte puține călătorii cu trenul și cu tramvaiul, consumând în același timp puțin curent electric.

În privința distanțelor pe care le aveau de parcurs cei ce locuiau la periferii până la biserică, medic, locul de muncă, stația de tramvai, baia publică, acestea erau, în general, normale.

Toate aceste realități ne evidențiază un tablou al periferiilor Timișoarei din primii ani ai deceniului al patrulea al secolului al XX-lea cu lumini și umbre, cu elemente de civilizație specifice perioadei, dar și cu rămăneri în urmă.

